

1. Indledning	3
2. Problemformulering	3
3. Metodeafsnit	4
3.1. Metodebeskrivelse	4
3.2. Menneskesyn og videnskabsteoretisk afsæt	5
3.3. Begrebsafklaring	6
4. Hvorfor musik?	8
4.1. Musiksyn	8
4.2. Musikkens virkning	9
4.3. Musik i specialundervisningen	12
5. Hvordan musik i specialundervisningen?	15
5.1. Musikterapi; en mulig indgangsvinkel	15
5.2. Case-eksempler	18
5.3. Musik i brug	20
6. Afrunding	26
Litteraturliste	27

I Fald Musiken antog Skikkelse og vilde forklare sit Væsen, kunde den sige omtrent følgende: Jeg er overalt og ingensteds; jeg springer over Bølgen og Skovens Top; jeg sidder i den Vildes Hals og paa Negerens Fod og sover i Stenen og den klingende Malm. Ingen kan gribe mig, alle kan fatte mig, jeg lever tifold stærkere end alt levende og dør tusindfold dybere. Jeg elsker Stilheds store Flade, og det er min højeste Lyst at bryde denne. Jeg kender ikke Sorg og Jubel og Glæde og Graad, men jeg kan juble, græde, le og klage paa een Gang og uendeligt.

Carl Nielsen

(Levende Musik, 1925)

1. Indledning

I en praktik på en specialefterskole¹ for børn med indlæringsvanskeligheder og sociale problemer blev jeg opmærksom på en særlig forandring i disse børns adfærd og udtryk i mødet med musikken. En åben og umiddelbar atmosfære blev skabt, hvori de lod sig selv og andre udfolde sig i meget personlige udtryk. Jeg blev derfor interesseret i at undersøge, hvad det er, musikken kan og gør ved mennesket og med baggrund heri at vurdere musikfagets relevans og muligheder i specialundervisningen.

Teorierne er mange, når det drejer sig om at beskrive musikkens betydning for og indvirkning på mennesket; teorier om, hvad det er, musikken kan og hvorfor. De fleste mennesker har uden tvivl prøvet at blive påvirket af et stykke musik i enten positiv eller negativ forstand, eksempelvis kan vi vælge at høre noget musik i nostalgis tegn, andet blot for nydelsens skyld, og atter andet holder vi os fra, fordi det vækker grimme minder. *As might not surprise us, all significant memories of music seemed to have a certain quality of "affective presence". In other words, the emotional aspect was more or less fore-grounded in the experience* (Even Ruud, *Music and the Quality of Life*, s. 6, <http://www.hisf.no/njmt/selestruud97.html>); et aspekt, hvilket bl.a. Even Ruud fremhæver på baggrund af sine studier af musik og identitet.

At musikken er følelsernes sprog, er i musikkredse en ofte antaget opfattelse af musikkens væsen. Mennesket kan opleve musik som følelsesmæssigt både udtrykkende og påvirkende. I musikken har den enkelte mulighed for at opleve og genkalde bestemte følelser, at blive mindet om intense oplevelser og har ydermere den mulighed via musikken at kunne frigøre disse².

I arbejdet med børn med særlige behov, i dette tilfælde børn med indlæringsvanskeligheder og sociale problemer, er det min opfattelse, at det som udgangspunkt må være et væsentligt og centralt sigte at opbygge og/eller genopbygge disse børns identitet og selvværdsfølelse i forsøget på i mødet med dem selv at give dem modet, lysten og kompetencen til at fortsætte deres "kamp".

Denne opgave handler om, hvorledes musikken som *pars pro toto* (- en del af helheden) kan være både midlet og målet til en sådan indre styrkelse.

2. Problemformulering

Hvorfor er musikfaget relevant i undervisningen af børn med særlige behov; hvad kan opstå i mødet mellem disse børn og musikken? Hvordan kan jeg, som kommende lærer i musikfaget, bruge denne viden i arbejdet med specialklassebørn?

¹ Praktik i "Andre skoleformer", Ærø Efterskole, uge 39 - 40, efteråret 2002.

² Nielsen, Frede V., 1994

3. Metodeafsnit

3.1. Metodebeskrivelse

Opgavens problemformulering vil blive forsøgt besvaret med udgangspunkt i de centrale teorier på området og en syntese heraf, ligesom egne synspunkter og antagelser vil blive inddraget.

Opgaven vil i sin helhed ikke være knyttet til eller baseret på blot en enkelt teori, men vil have karakter af en eklektisk enhed dannet på baggrund af flere udvalgte teorier, som jeg mener, kan forenes med hinanden og mit videnskabsteoretiske afsæt.

Som et vigtigt fundament og udgangspunkt for mit fokus i og min indgangsvinkel til denne opgave, vil jeg i afsnit 3.2. definere mit menneskesyn og videnskabsteoretiske afsæt.

I opgaven vil centrale begreber være identitet, selvværd, kompetence, kommunikation og terapi; disse søges afklaret i afsnit 3.3. Et andet vigtigt udgangspunkt i forhold til denne opgave mener jeg må være en afklaring af mit musiksyn, idet dette udgangspunkt vil kunne danne basis for min forståelse af musikken og dens nyttevirkning; denne redegørelse vil findes i afsnit 4.1. Med reference til udvalgte musikteoretikere vil jeg i afsnit 4.2. forsøge at klarlægge og definere musikkens væsen og virkning; mennesket i mødet med musikken. Udfra denne indføring i musikkens univers vil jeg i afsnit 4.3. give et indblik i, hvad musikken kan tilføre specialundervisningen. Afsnittet vil som udgangspunkt omhandle musikken i specialundervisningen, men vil også indeholde betragtninger, som tænker musikken i et mere alment undervisningsøjemed. I afsnit 5 går jeg dybere ind i musikkens muligheder og metoder i undervisningen af børn med særlige behov; herunder inddrages beskrivelser af relevante case-eksempler til både belysning og begrundelse. I afsnit 5.1. går jeg således tæt på musikterapien og dennes baggrund og teoretiske fundament og vurderer denne indgangsvinkel og relevans i forhold til specialundervisningen. Dette søges underbygget i enkelte beskrevne case-eksempler i afsnit 5.2. Med henblik på tilrettelæggelsen af en specialundervisning i musikfaget vil jeg i afsnit 5.3. tage udgangspunkt i Hilde Hiim og Else HIPPES relationsmodel³. Relationstænkningen i undervisningsøjemed er også efter min opfattelse en nødvendig forudsætning for at kunne skabe en vedkommende og frugtbar læringssituation. Jeg har valgt at tage udgangspunkt i Hiim og HIPPES kritisk-humanistiske tilgang, idet den stemmer overens med mit videnskabsteoretiske afsæt, jf. afsnit 3.2. I afsnit 6 afrunder jeg opgaven og vil forsøge at samle opgavens mange tråde.

Henvisninger til anvendt litteratur i opgaven vil fremstå på to forskellige måder; henvisninger til primær og på litteraturlisten præsenteret litteratur vil optræde i fodnotesystem, mens henvisninger

³ Hiim, Hilde og Hippe, Else, 1996

til sparsomt anvendt litteratur vil være anført i forbindelse med selve opgaveteksten i form af en parentes og vil ikke være præsenteret på litteraturlisten.

3.2. Menneskesyn og videnskabsteoretisk afsæt

Et vigtigt udgangspunkt for en underviser bør være afklaringen af videnskabsteoretisk standpunkt og menneskesyn, idet denne overbevisning altid vil danne grundlaget for de mange overvejelser og beslutninger, som foretages i forbindelse med tilrettelæggelsen af en undervisning. Thyge Winther-Jensen har blandt andre behandlet netop forholdet mellem disse to instanser, dog i et historisk perspektiv (Thyge Winther-Jensen, *Undervisning og menneskesyn*, 1999). Han fremhæver blandt andet, at menneskeopfattelsen, før som nu (min udlægning), er et forbindende led mellem undervisningen og den kultur, den er henlagt til; en pointe, som jeg mener stadig kan gøre sig gældende.

Jeg betragter mennesket som født til at være et aktivt handlende væsen i overensstemmelse med både sin indre og ydre verden. Mennesket er et selvstændigt individ, et subjekt i en social konstellation og vil være i evig dialog med sig selv og med sine omgivelser. Mennesket behøver sin omverden til at kunne spejle og aflæse sig selv i dannelsen af et realistisk selv-billede. Som et resultat heraf vil menneskets identitet og forudsætninger være i stadig forandring; det værende forudsætninger i forhold til livets mange facetter af både indre og ydre karakter og dermed i forhold til erfaringsgrundlag og handlekraft. Det er min opfattelse, at mennesket har muligheden og et instinktivt behov for at kunne påvirke sit eget liv gennem valg og forhandling. Mennesket har en fri vilje i det omfang, at der også tages hensyn til det sociale aspekt, der, som jeg ser det, altså har en stor betydning for den enkeltes personlige udvikling. Dette menneskesyn ligger implicit i mit videnskabsteoretisk standpunkt, som peger i retning af det kritisk-humanistiske og åndsvidenskabelige. En forståelse, som derfor gør mig muligt at tage afsæt i Hiim og Hippe's videnskabsteoretiske indgangsvinkel til læringsbegrebet⁴. I læringsøjemed mener jeg at kunne supplere denne vinkling med Olga Dysthes social-interaktive læringssyn, hvor der netop lægges vægt på nødvendigheden af en gensidighed mellem det sociale samspil og den enkeltes indre processer for at sikre en effektiv læring med også et stort personligt udbytte (Olga Dysthe, *Det flerstemmige klasserum*, 1997).

⁴ Hiim, Hilde og Hippe, Else, 1996

3.3. Begrebsafklaring

Opgavens centrale begreber koncentrerer sig omkring det enkelte menneskes syn på og opfattelse af sig selv, da det er i dette lys, at jeg vil behandle musikkens virkning. Afklaring af begreberne identitet, selvværd, kompetence og kommunikation vil i denne sammenhæng derfor være nødvendige. Derudover kommer jeg i opgaven ind på fænomenet musikterapi, hvorfor også begreberne terapi og musikterapi defineres.

I forhold til *identitets*begrebet vil jeg tage udgangspunkt i Ruuds og Erik H. Eriksons afklaring heraf⁵. Ruud vælger at tænke identitet som konstruktion i en subjektiv forstand og vælger at se bort fra identiteten, som værende et udtryk for de mere objektive ydre og personlighedsmæssige kendetegn. Via den enkeltes fortælling eller livshistorie med udgangspunkt i de oplevelser og minder, som har berørt hver enkelt stærkest, konstruerer man sin selvopfattelse, sin identitet. I denne konstruktion vil der være tale om *oplevelsen av kontinuitet i selvopfattningen og å være forskjellig fra andre*⁶. Jeg mener godt at kunne forsvare en tilføjelse til denne identitetsopfattelse udfra Eriksons anderledes funderede afsæt, idet han også medtænkte ”de andre” i sin teori. Han mente, at dannelsen af identitet sker i en refleksionsproces, hvor forståelsen af én selv skabes udfra en sammentænkning af andres bedømmelse og syn på én og individets selvopfattelse⁷.

Begrebet *selvværd* rummer den enkeltes selvfølelse, det vil sige en form for indre søjle eller kerne skabt af eksistentiel kvalitet. Selvfølelsen er grundstammen; en livslang udvikling af menneskets psykologiske eksistens, hvor selvtilliden er baseret på ydre tillærte kvaliteter (Jesper Juul, *Dit kompetente barn*, 1998). Har man et sundt selvværd, er selvtilliden typisk også sund. Hvor et lavt selvværd ofte manifesterer sig som præstationsangst, livsangst og selvudslettelse, vil et veludviklet selvværd gøre den enkelte mindre sårbar og dermed give denne en større livsglæde. Selvværd omhandler også den enkeltes tro på sig selv⁸ og egne værdier. Der er i dag en øget tendens til, og indirekte et samfundsmæssigt krav til, at den enkelte skal kunne definere enhver situation ud fra sit eget (individuelle og måske usikre) norm- og værdisystem (Anne Knudsen, *Vanskelige børn? Børn i vanskeligheder?*, 2001) og træffe begrundede valg herudfra. Hovednæringskilden til en positiv selvværdsudvikling er at blive set og anerkendt, som den man er, og ikke mindst selv at opleve at have værdi (Jesper Juul, *Dit kompetente barn*, 1998). Selvværdet er ganske enkelt kimen, hvorfra viljen til livet udspringer.

⁵ Ruud, Even, 1997

⁶ Ruud, Even, *Musikk og identitet*, s.46

⁷ Ruud, Even, 1997

⁸ Schultz Jørgensen, Per, 2000

Jeg vil i forhold til **kompetence**begrebet tage udgangspunkt i Per Schultz Jørgensens opfattelse heraf⁹. At være kompetent er at være kvalificeret. Kompetencebegrebet skal dog forstås i et bredt perspektiv, idet det både omfatter et kvalifikationsaspekt, et handleaspekt og et personligt aspekt, og det skal ydermere altid kunne ses udfoldet i en social og kulturel kontekst. P.S. Jørgensen taler om tre kernekompetencer, som synes relevante i vores nuværende viden- og informationssamfund: En faglig kompetence, som en praktisk og faglig kvalifikation, en forandringskompetence, som en kvalifikation til at turde, at skabe og overskride grænser, og ydermere den sociale kompetence, som en social og empatisk kvalifikation i forhold til mødet med ”den anden”. Det er netop denne sidstnævnte kompetence, som jeg mener er essentiel for et barn med særlige behov. I mødet med ”den anden” får man muligheden for at se sig selv og får dermed mulighed for at danne et nuanceret selvbillede. H. R. Schaffer påpeger i denne forbindelse de vertikale forholds stigende betydning for den enkeltes tilfredsstillelse af emotionelle behov; et med tiden øget behov for kontakt til jævnaldrende (H.R. Schaffer, *Social udvikling*, 1999). Et vigtigt fundament for ethvert menneske, og dermed også et nødvendigt mål at sigte efter i arbejdet med disse børn.

Begrebet **kommunikation** vil i denne sammenhæng søges afklaret ud fra en psykologisk vinkel, idet begrebet i denne opgave er tænkt i forhold til de indre psykiske mekanismer, som optræder hos den enkelte, når denne indgår i en social kontekst. Kommunikation er her ydermere tænkt som totalkommunikation, hvilket er betegnelsen for summen af både de verbale og nonverbale kommunikationsprocesser. Mennesket er, fordi det kommunikerer (Lars von der Lieth i *Psykologisk opslagsbog*, 1994), og netop derfor er udviklingen af kommunikationsredskaber og en forståelse herfor vigtige elementer i fundamentet for ethvert menneske. Livet igennem må mennesket kommunikere sig vej frem, idet en delagtiggørelse af egne følelser og erfaringer er nødvendig i mødet med ”den anden”. Kommunikation bliver hermed en central del af det enkelte menneskes identitetsdannelse, jf. ovenstående om identitet. Totalkommunikation kræver af mennesket igangsættelsen af et større analyseapparat for at kunne aflæse og forstå kommunikationen i sin helhed, idet en meddelelse, verbal som nonverbal, oftest sendes via flere kanaler. I forhold til denne opgave tænkes musikken, som en mulig vej til kommunikation både i mødet med sig selv og i mødet med andre. Musikken som en mulig vej til åbningen af hidtil lukkede kommunikationskanaler.

Ordet terapi kommer af det græske *therapeia* og betyder tjeneste, pleje og/eller kur (Gyldendals Fremmedordbog, 1991). Musikterapi er en forholdsvis ny disciplin, og der eksisterede ikke en

⁹ Schultz Jørgensen, Per, 2000

egentlig officiel definition af denne før 1996, hvor Verdensforbundet for musikterapi vedtog at etablere en sådan: *Musikterapi er en kvalificeret musikterapeuts brug af musik og/eller musikalske elementer...med en klient eller en gruppe, i en proces der har til hensigt at støtte og fremme kommunikation, dannelse af relationer, læring, mobilisering, udtryk, organisation og andre relevante terapeutiske mål, for at imødekomme fysiske, følelsesmæssige, mentale, sociale og kognitive behov*¹⁰. *Musikterapien er blevet til i skæringspunktet mellem ergo- og psykoterapi, specialundervisning, musikpsykologi, musikpædagogik og lægevidenskab. Denne terapiform sigter mod at udvikle den enkeltes kompetencer til at få en bedre intra- og interpersonlig integration*¹¹.

Litteraturliste

Bonde, Lars Ole, Nygaard Pedersen, Inge og Wigram, Tony, *Musikterapi: Når ord ikke slår til – En håndbog i musikterapiens teori og praksis i Danmark*, Århus, Forlaget Klim, 2001

Byriel, Christine og Sten, *Se mig! – Hør mig!*, København, C. A. Reitzels Forlag, 1995

Hiim, Hilde og Hippe, Else, *Læring gennem oplevelse, forståelse og handling – En studiebook i didaktikk*, Oslo, Universitetsforlaget AS, 5. opl., 1996

Jørgensen, Harald, *Fire musikalitetsteorier – En fremstilling av fire musikalitetsteorier, deres forutsetninger og pedagogiske konsekvenser* – kap. 6, Oslo, Aschehoug, 1982

Nielsen, Frede V., *Almen musikdidaktik*, København, Akademisk Forlag, 2. rev. Og 2. opl., 1998

Nielsen, Mogens, *Hvad skal vi med det praktisk musiske*, Kvan 53

Ruud, Even, *Musikk og identitet*, Oslo, Universitetsforlaget AS, 1997

Ruud, Even, *Music and the Quality of Life*, Nordic Journal of Music Therapy, Online Papers – Udgivet første gang i NJMT vol. 6(2), 1997, s. 86-97

Schnedler, Carl Johan, *Form og refleksion i praktisk musisk undervisning*, Kvan 53

Schultz Jørgensen, Per, *Krav om kompetence – også i skolen*, Pædagogisk orientering, 4-5/00, s. 2-5

Spang Olsen, Martin, *Sang, dans og slagsmål – spirituel og emotionel træning af sanserne*, Viborg, MSO PRODUCTIONS og L&R FAKTA, 1998

¹⁰ Bonde, Lars et al, *Musikterapi: Når ord ikke slår til*, s. 34

¹¹ Bonde, Lars et al, 2001

Undervisningsministeriet (www.uvm.dk), Folkeskoleafdelingen, *Skolen og specialundervisning – om at lave individuelle undervisningsplaner*, Temahæfte 16, 1996

Undervisningsministeriet v/ Erik Thorsen og Ole Hansen (www.uvm.dk), *Folkeskolens indsats over for elever, hvis udvikling kræver en særlig hensynstagen eller støtte*, 2002

Undervisningsministeriet (www.kvis.org), *Frem mod bedre specialundervisning – information om kvalitetsprogrammet KVIS*, Informationsfolder fra KVIS programmet, 2002

Sekundær litteratur er anført i forbindelse med selve opgaveteksten i form af parentes.